

Перший словник дієслівного керування в історії української граматичної лексикографії. Лариса Колібаба, Валентина Фурса, *Словник дієслівного керування*, Київ 2016, 656 с.

Нещодавно вийшов друком *Словник дієслівного керування*, укладений науковцями Інституту української мови Національної академії наук України – Ларисою Колібабою і Валентиною Фурсою. Це особливе видання – як з огляду на його об'єм (656 сторінок), кількість словникових статей (близько 1000), ретельність викладу зібраного матеріалу, але передусім – на якість ілюстративного матеріалу, оскільки до нього залучено нові приклади вживання дієслівних конструкцій, дібрані із сучасної публіцистики й літератури. Для закордонного українства це особливо важливо, оскільки, користуючись таким словником, відразу ж можна встановити типовість й уживаність вибраних одиниць і конструкцій у сучасній українській мові й мовленні українців. Авторки слушно зауважують про функційну обмеженість інших видань такого зразка і наголошують на тому, що пропонується праця має слугувати різним групам користувачів (с. 3), проте з огляду на специфіку власного професійного досвіду в цій рецензії зупинюся більшою мірою саме на потребі його появи для адресата-іноземця, який активно вивчає українську мову, а відтак – і викладача української як іноземної.

Словниковий матеріал не потребує швидкої заміни й модифікації – словники слугують нам роками й десятиліттями, зберігаючи свої функції, проте в умовах його використання іншомовною аудиторією відомості про частотність і уживаність тих чи тих одиниць є надзвичайно важливими. Тому саме добір ілюстративного матеріалу викликає насамперед зацікавленість цим виданням. На увагу заслуговує покликання на твори як відомих класиків (Т. Шевченко, О. Довженко, Є. Гуцало, М. Стельмах, Ю. Мушкетик, В. Нестайко, О. Гончар),

так і сучасних авторів (М. Кідрук, Люко Дашвар, Н. Сняданко, Дара Корній, Анатолій Дністровий), тексти різних засобів масової інформації – газет, журналів, телебачення, інтернет-джерел („Дзеркало тижня”, „День”, „Кореспондент”, „Високий замок”, „Урядовий кур’єр”, телеканали „112 Україна”, „Еспресо TV”, „1 + 1”, „2 + 2”, офіційних сайтів державних установ, сайтів „Українська правда”, „Цензор.нет” та ін.), зокрема й офіційно-ділових (актів, кодексів, законів, договорів, наказів), наукової та науково-популярної літератури (підручників і посібників, довідкових видань), перекладної літератури, фольклорних джерел. Загалом список використаних джерел різномірний і об’ємний.

У *Словникові*, як і належить, подано розлогі коментарі щодо побудови словникової статті (с. 4–9) і окремо – інструкцію „Як читати словникову статтю” (с. 13), а також – список використаної літератури (с. 10–12), список скорочень і алфавіт (с. 14), наприкінці – список джерел ілюстративного матеріалу (с. 586–643), покажчик дієслів (с. 644–654) і зміст видання.

У *Передмові* до словника зазначено про потребу його видання, серед іншого особливо вирізняємо ключове – те, що в ньому „користувачі знайдуть відповіді на запитання: у якому відмінку потрібно вживати залежний від дієслова іменник, яка з відмінкових форм є найуживанішою чи розмовною, з якими іменниками і займенниками кожне з дієслів поєднується найчастіше” (с. 3). Вибір відповідної форми іменника, прикметника, дієприкметника чи займенника, і не тільки тієї сумнівної, про яку згадують авторки у вступі (с. 3), є неабияким викликом для студента-іноземця, тому сьогодні значну кількість довідкової літератури скеровано саме до нього¹. Під впливом рідної мови, у нашому випадку – польської, мовець обирає форму, типову саме для цієї мови. Тому він вагається між тим, яку формулу варто і можна вибрати серед кількох можливих варіантів в українській мові і який із них був би максимально відповідним до польської конструкції, напр.: *вивчати українську мову і вчитися української мови* (поль. *uczyć się języka ukraińskiego*); *дбати про / за кого*; *дбати про / за що* (поль. *dbać o kogo / dbać o co*); *довідатися про / за що*; *довідатися про / за кого* (поль. *dowiedzieć się o czym / dowiedzieć się o kim*); *говорити по телефону / телефоном* (поль. *rozmawiać przez telefon*); *говорити про / за кого*; *говорити про / за що* (поль. *mówić o kim / mówić o czym*).

Побудова словникової статті добре продумана й логічна – її структурують такі складники: реєстрове слово у формі інфінітива; тлумачення його лексичного значення; запитання до керованого слова; наживаніші іменники (чи субстантивовані прикметники та дієприкметники) і займенники, якими керує реєстрове дієслово; приклад уживання дієслова. Суттєво, що наведено приклади вживання іменників чоловічого, середнього і жіночого родів у формі однини

¹ Напр.: О. Śpiwak, M. Jurkowski, *Ukraińsko-polski słownik syntaktyczny*, Warszawa 2003; Б. Сокіл, Л. Новіцька, М. Товкало, *Дієслівне керування в українській мові. Навчальний посібник для студентів-іноземців*, Львів 2008.

й множини, особові, означені й неозначені займенники, з різними прийменниками, що можуть утворювати з ними прийменниково-іменникові конструкції. Варто згадати, що реєстрові слова подано з наголосом, що особливо важливо з перспективи користувача-іноземця, біля дієслова зазначено також вид – докочаний або недокочаний. Відповідь на запитання з використанням прийменника записано формулою: *від + Р. в., на + З. в.*, а приклад уживання конструкції виділено в реченні напівжирним накресленням шрифту, до того ж наведено кілька ілюстрацій уживання як самих конструкцій, так і їх функціонування в реченні. Там, де це потрібно, зазначено, чи наведена синтаксична конструкція застаріла – *заст.*, чи розмовна – *розм.* Наведемо зразок словникової статті:

ВИБАЧАТИСЯ, *недок.*; **ВІБАЧИТИСЯ**, *док.* Просити вибачення, усвідомлюючи свою провину. **Перед ким?** *Перед / переді + Ор. в.:* перед людиною, перед громадянином, перед потерпілим, [...] *переді мною, перед нами, [...]* перед кимсь (кимось), перед іншим, перед деким, перед кожним, перед усіма та ін.: ...*краще сто разів вибачитися перед невинними, ніж протавити одного ворога* (Р. Самбук); *Майстер вибачився перед гостями* (З. Тулуб) [...].² **Перед чим?** *Перед + Ор. в.:* перед суспільством, перед людством, перед народом [...]: ...*міністр повинен вибачитися перед громадськістю за дезінформацію щодо можливих порушень... громадського порядку* (Україна молода, 25.01.2011) [...].

Загалом потреба в укладанні словника постає з очевидного факту – незнання мовцями правил дієслівного керування, сумніви щодо нормативності тієї або тієї конструкції, переважання розмовних неправильно засвоєних форм над літературними, вплив інших мов (насамперед, російської) на мовну практику. Звідси – ті помилки, про які згадують авторки (с. 3): *дякую вас, говорити на українській мові, вибачте мене, повідомити нас, опанувати професією, зректися від переконань, хворіти грипом*. Ця лексикографічна праця має схилити до перегляду власних мовних навичок, спонукає перевірити свої знання граматичних норм і правильність уживання тих чи тих форм, переконатися в їхньому поширенні на прикладах функціонування в різних стилях української мови. Зібрані у *Словнику* рекомендації допоможуть користувачеві запам'ятати нормативні форми залежних іменників чи займенників і в такий спосіб у подальшому уникати типових помилок, використовуючи водночас повною мірою потенціал і багатство мовних засобів.

У цьому контексті зазначу також, що в рецензованій праці помітним є широке впровадження конструкцій давального відмінка (*Д. в.*) іменників чоловічого роду другої відміни з закінченням *-ові, -еві*, напр.: *дповідати кому? Д. в.:* *президентові (президенту), міністрові (міністру), ректорові (ректору), директорові (директору), керівникові (керівнику), очільникові (очільнику), завідувачеві (завідувачу)*... (с. 216). Форму *Д. в.* із закінченням *-ові, -еві* подано першою в переліку, що повинно спонукати читача до її активного використання, яке мовці часто

² Л. Колібаба, В. Фурса, *Словник дієслівного керування*, Київ 2016, с. 89-90.

й неслухно ігнорують. Описана закономірність відображена у *Словнику* не тільки у формах іменників-назв істот, але й у конструкціях давального відмінка назв неістот, напр.: *доповідати чому?* Д. в.: *народу (народові), колективу (колективові), секретаріату (секретаріатові), органу (органові)* (с. 216); *завдячувати чому?* Д. в.: *інституту (інститутові), університету (університетові), колективу (колективові), випадку (випадкові)* (с. 248). В останніх прикладах варто звернути увагу на черговість і варіантність форм, що пропонуються на вибір.

Аналізуючи зібраний матеріал, звертаю передусім увагу на ті випадки дієслівного керування, що викликають труднощі в мовця, для якого українська мова є чужою, а вибрати правильну форму залежного від дієслова іменника має допомогти вказівка, чи вона є нормативною, чи стосується окремого стилю, напр., розмовного (для цього використано спеціальне позначення). Тому особливо вартісним, поміж іншими, відзначаю опрацювання прикладів уживання таких дієслів: *ДОГЛЯДАТИ / ДОГЛЯНУТИ кого?* Зн. в., *що?* Зн. в.: *дитину, немовля, [...] господарство, худобу, будинок [...]* (с. 213); *ДОКОРЯТИ / ДОКОРИТИ чим?* Ор. в.: *словами, [...] харчами, хлібом, грішми (грошима), статками, багатством [...]*; *у / в чому?* У / в + М. в.: *у / в зраді, у відступництві, у / в слабкості [...]* (с. 214); *ким?* Ор. в.: *дівчиною, хлопцем, нареченою, нареченим [...]* (с. 214); *ДОМОВЛЯТИСЯ / ДОМОВИТИСЯ про (за) що?* Про (за, розм.) + Зн. в.: *про зустріч, про побачення, про (за) справу, про співпрацю, про (за) ціну [...]*; *домовлятися про (за) кого?* Про (за, розм.) + Зн. в.: *про (за) чоловіка, про (за) жінку, про (за) хлопця [...]* *про (за) мене, про (за) вас, про (за) нього, про (за) неї, про (за) них, про (за) когось, про (за) кожного, про (за) інших, про (за) всіх та ін.* (с. 215); *ДУМАТИ про (за) кого?* Про (за, розм.) + Зн. в.: *про (за) батька, про (за) матір, про (за) батьків [...]* *про (за) кожного, про (за) інших, про (за) всіх* (с. 223); *ЗАБУВАТИ / ЗАБУТИ про (за) кого?* Про (за, розм.) + Зн. в.: *про (за) людину, про (за) чоловіка, про (за) жінку, [...] про (за) них, про (за) когось, про (за) інших, про (за) всіх та ін.* (с. 246); *ЗНАЙОМИТИСЯ / ПОЗНАЙОМИТИСЯ з / із ким?* З / із / зі + Ор. в.: *з / із батьками, з / із батьком, з / із матір'ю, із сином, [...] зі мною, з / із вами, з / із ним, з / із нею, з / із ними, з / із кимсь (кимось), з іншими, з усіма та ін.* (с. 291); *ЗУСТРІЧАТИ / ЗУСТРІТИ кого?* Зн. в.: *гостя, батька, матір, сина, дочку, [...] його, їх, когось, інших, усіх та ін.; НЕ ЗУСТРІЧАТИ / НЕ ЗУСТРІТИ кого?* Р. в. і Зн. в.: *гостя, батька, матері і матір, сина, дочкі і дочку, брата, сестри і сестру, бабусі і бабусю, дідуся, тітки і тітку, дядька, зятя, невістки і невістку, теці і тецю, тестя, свекрухи і свекруху [...]* (с. 298) та ін. Крім варіантності щодо вибору форми, наведені вияви дієслівного керування дають змогу запам'ятати правильну синтаксичну поєднуваність дієслова з іменником чи займенником, отож читач отримає повну інформацію, яку дотепер шукав у різних словниках³.

³ Пор. напр.: О. Śpiwak, M. Jurkowski, *Op. cit.*; Б. Сокіл, Л. Новіцька, М. Товкало, *Op. cit.*

Насамкінець зазначу: видання не тільки фахово підготовлене, але й видане з дбалистю про деталі: оформлення, дизайн, коректорську й редакторську роботу, що загалом справляє надзвичайно позитивне враження від публікації. Оскільки видання підготовлене на замовлення Державного комітету телебачення і радіомовлення України, то маю надію, що воно сприятиме активному послуговуванню українською мовою в засобах масової інформації на високому рівні й суттєво вплине на мовну свідомість їхніх адресатів – читачів, слухачів і глядачів, як українських, так і закордонних.

ЛІТЕРАТУРА

Колібаба Л., Фурса В. , *Словник дієслівного керування*, Київ 2016.

Сокіл Б., Новіцька Л., Товкало М., *Дієслівне керування в українській мові. Навчальний посібник для студентів-іноземців*, Львів 2008.

Śpiwak O., Jurkowski M., *Ukraińsko-polski słownik syntaktyczny*, Warszawa 2003.

Світлана РОМАНЮК

zgłoszenie recenzji: 30.06.2017 r.
przyjęcie recenzji do druku: 10.01.2018 r.